

Els bitllets militars republicans de la guerra 1936-1939 (I)

A. TURRÓ I MARTÍNEZ

De tot temps ha sigut força normal que les unitats militars emetessin vals-moneda per a ús exclusiu de la tropa en els seus economats o cantines, però aquest fet esdevingué absolutament necessari durant la guerra del 1936-1939 per culpa de la gran manca de moneda divisionària que facilités les petites compres o consumicions dels soldats i classes.

Aquest aspecte de la crisi monetària en l'esfera militar de la zona republicana, durant la guerra civil, que ningú fins ara s'ha decidit a analitzar, a estudiar i a catalogar és el que intentarem efectuar en aquest treball, inventariant, ordenant i descrivint tots els vals-moneda militars que s'emeteren i que coneixem.

Som conscients de les moltes llacunes i incògnites que queden per aclarir així com també de les mancances referents a altres probables emissions militars que desconeixem, peròensem haver començat a desbrollar el camí i que altres o noves aportacions que puguin anar sorgint, ens permetran d'anar completant l'estudi dels bitllets militars de la guerra que començà el 19 de juliol de 1936.

En primer lloc creiem necessari establir una classificació per a les diverses categories d'estaments militars o para-militars que emeteren moneda i per tant dividirem el nostre estudi en:

UNITATS MILITARS DE TERRA
UNITATS MILITARS DE LA MARINA
FORCES MILITARS DE L'AIRE
COSSOS DE SEGURETAT
HOSPITALS MILITARS
FÀBRIQUES DE MATERIAL DE GUERRA

Creiem necessari incloure en aquest estudi, les fàbriques de material de guerra ja que estaven militaritzades.

UNITATS MILITARS DE TERRA

28 DIVISIÓ - 126 BRIGADA MIXTA - 501 BATALLÓ

L'any 1937 aquesta unitat féu una emissió de paper moneda d'ús interior, amb els valors d'1 pesseta, de 50 cèntims i de 25 cèntims per un import total de 3.500 pessetes.

Impresos a dues tintes sobre paper de barba blanc per la impremta Gràfiques Unificades de Granollers, els bitllets d'1 pesseta estan presidits a l'anvers per un soldat a mig cos, amb el casc i la baioneta calada, voltat per una corona triomfal de llorer i emmarcat per una sanefa. Al revers sols hi consten el valor facial i els títols de la unitat, sobre un fons d'espesses orles.

Els bitllets de 50 cèntims estan presidits a l'anvers, dins d'un òval, pel bust d'un soldat amb el casc, i el bust d'un paisà, i a l'angle inferior dret es veu la meitat davantera d'un tanc aixafant unes filferades, el tot emmarcat per una sanefa. Al revers, veiem sobre el fons d'un sol radiant, una noia jove, de mig cos, amb el pit nu, aguantant unes branques de llorer.

Els bitllets de 25 cèntims estan presidits, dins d'un cercle a l'anvers, per l'emblema de la Infanteria (dues cornetes i dos fusells). Al revers sols figura el valor nominal i els títols de la unitat.

Tots tres valors estan avalats per les signatures impreses del Comandant (il·legible), del Comissari de Guerra, Ramon Gual i per l'Habilitat Toni Vidal.

Assenyalem que han sortit al mercat bitllets falsos de 50 cèntims d'aquest batalló, exactament iguals als originals però en colors diferents.

- Núm. 1 - 1 pesseta. Tiratge: 2.000 Colors: marró a l'anvers. Verd al revers. Numeració: doble, impresa en verd al revers. Mides: 70 × 100 mm. Índex: RR.
- Núm. 2 - 50 cèntims. Tiratge: 2.000 Colors: Verd a l'anvers. Blau-ultramar al revers. Numeració: impresa en blau al revers. Mides: 55 × 98 mm. Índex: RR.
- Núm. 3 - 50 cèntims. FALS - Colors: marró a l'anvers. Verd al revers. Numeració: impresa en verd al revers. Mides: 55 × 98 mm.
- Núm. 4 - 25 cèntims. Tiratge: 2.000 Colors: morat a l'anvers. Blau al revers. Numeració: impresa en blau a l'anvers. Mides: 52 × 92 mm. Índex: RR.

28 DIVISIÓ - 126 BRIGADA MIXTA - 502 BATALLÓ

Aquest batalló pertanyent a la mateixa Brigada i Divisió de l'anterior, féu l'any 1937 dues emissions de paper moneda, totes dues amb els valors d'1 pesseta, de 50 cèntims i de 25 cèntims per un import total global de 5.250 pessetes.

Núm. 1

Núms. 2 i 3

Núms. 5 i 8

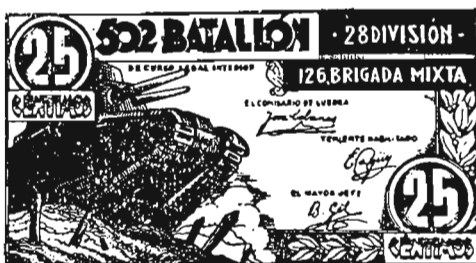
Núm. 4

Núms. 6 i 9

Núms. 7 i 10

La primera emissió fou impresa a dues tintes (en tres pel valor d'1 pesseta) sobre paper de barba blanc per Gràfiques Unificades de Granollers.

Els bitllets d'1 pesseta estan presidits a l'anvers pel cap d'un soldat amb casc i la baioneta calada dins d'una corona triomfal de llorer i emmarcat per una sanefa. Al revers sols consta el valor facial i els títols de la unitat dins d'unes orles ovalades.

Els bitllets de 50 cèntims estan presidits a l'anvers per tres figures a mig cos, amb el braç enlaire, les quals representen: un obrer amb un martell a la mà, un camperol amb una falç al puny i un soldat amb un fusell, el tot emmarcat per una sanefa. Al revers, dins d'unes orles ovalades sols figura el valor i els títols de la unitat.

Un gran tanc passant per damunt d'unes filferrades presideix l'anvers dels bitllets de 25 cèntims. Com en els altres valors, al revers sols consten els títols de la unitat i el valor facial.

Aquesta emissió s'esgotà ràpidament i s'encarregà a la mateixa impremta de Granollers, una nova emissió amb les mateixes característiques i dissenys de la primera (a part les orles del revers del valor d'1 pesseta que són diferents, car ara el valor està entre 4 menes de rodes i a l'anvers hi ha solament una tinta).

Els colors dels tres valors d'aquesta segona emissió són diferents dels de la primera i estan marcats amb la sèrie A.

Tots aquests bitllets estan avalats per les signatures impreses del Major en Cap B. Gil, del Comissari de Guerra Josep Cabanas i per la del Tinent Habilitat Eagües.

Segons que sembla la posta en circulació d'aquesta segona emissió coincidí amb la gairebé total destrucció en combat d'aquesta unitat, al front d'Osca.

Assenyalem que la majoria dels integrants de la 126 Brigada Mixta provenien de les columnes de voluntaris del Vallès Oriental.

Núm. 5 - 1 pesseta. *Tiratge*: 1.500. *Colors*: marró fosc sobre fons groc a l'anvers. Verd fosc al revers. *Numeració*: doble, impresa en violeta al revers. *Mides*: 70 × 112 mm. *Índex*: RR.

Núm. 6 - 50 cèntims. *Tiratge*: 1.500. *Colors*: verd a l'anvers. Blau-ultramar al revers. *Numeració*: doble, impresa en vermell al revers. *Mides*: 58 × 100 mm. *Índex*: RR.

Núm. 7 - 25 cèntims. *Tiratge*: 1.500. *Colors*: morat a l'anvers. Blau al revers. *Numeració*: doble, impresa en granat al revers. *Mides*: 54 × 95 mm. *Índex*: RR.

Núm. 8 - 1 pesseta. *Tiratge*: 1.500. *Colors*: morat a l'anvers. Blau al revers. *Sèrie*: A. *Numeració*: doble, impresa en marró al revers. *Mides*: 70 × 112 mm. *Índex*: R.

Núm. 9 - 50 cèntims. *Tiratge*: 1.500. *Colors*: verd a l'anvers. Morat al revers. *Sèrie*: A. *Numeració*: doble, impresa en verd al revers. *Mides*: 58 × 100 mm. *Índex*: R.

Núm. 10 - 25 cèntims. *Tiratge*: 1.500. *Colors*: Blau fort a l'anvers. Marró clar al revers. *Sèrie*: A. *Numeració*: doble, impresa en blau al revers. *Mides*: 54 × 95 mm. *Índex*: R.

33 DIVISIÓ - 138 BRIGADA MIXTA - 3r. BATALLÓ

Aquest batalló creà l'any 1937 una emissió de bitllets amb els valors d'1 peseta i de 50 cèntims per un import total que ens és desconegut.

Impresos per una sola cara i a una sola tinta de color diferent a cada valor, sobre cartró blanc, en aquests bitllets no figura cap emblema ni dibuix, solament estan emmarcats per una orla idèntica en els dos valors.

Aquest paper moneda està avalat per una signatura estampillada al dors i legalitzat, també al dors, per un segell rodó en tampó negre «138 Brigada Mixta - Ejército Popular Regular - Mando». No estan numerats. Tots dos valors són de mides 60 × 117 mm.

Assenyaem l'error comès en el valor de 50 cèntims escrit en decimals de cèntim enlloc de decimals de pesseta.

Núm. 11 - 1 pesseta. *Tiratge*: desconegut. *Color*: impresos en negre. *Índex*: RR.

Núm. 12 - 0,50 cèntims (!). *Tiratge*: desconegut. *Color*: impresos en vermell. *Índex*: RR.

33 DIVISIÓ - 139 BRIGADA MIXTA - 4t. BATALLÓ

Aquesta unitat féu l'octubre del 1937 una emissió de paper moneda per a ús interior del batalló amb una molt completa gamma de valors ja que consta d'1 pesseta, 50 cèntims, 25 cèntims, 15 cèntims, 10 cèntims i 5 cèntims, marcats amb les sèries F. a A. correlativament, per un import total de 5.350 pessetes.

Impresos a una sola tinta, en aquests bitllets no hi figura cap dibuix ni emblema, únicament estan emmarcats per una orla diferent a cada valor. Al revers sols consta la repetició del valor nominal.

Solament el valor de pesseta està avalat per les signatures estampillades pel Cap Militar, del Comissari i la del Caixer, els altres valors no porten cap signatura però tots estan legalitzats amb dos segells rodons en tampó violeta que diuen «Ejército Popular de la República - 33 División - Brigada Mixta 139 - 4º Batallón - Comisario de Guerra» i «Ejército Popular de la República - 33 División - Brigada Mixta 139 - 4º Batallón - Mando». Tots són en paper blanc menys els d'1 pta. que són en paper rosa clar.

Les brigades mixtes 138 i 139 estaven integrades majoritàriament per soldats de les comarques tarragonines. El desembre del 1937 estaven al front de Porcuna (Jaén). L'Estat Major de la Brigada 139 era a Torredonjimeno (Jaén). La 33 Divisió fou traslladada de Porcuna al front d'Aragó el febrer del 1938.

Podria ser que els bitllets haguéssin estat impresos a Andalusia.

- Núm. 13 - 1 pesseta. *Tiratge*: 2.000. *Mides*: 59 × 106 mm. *Color*: impresos en vermell. *Sèrie*: F. *Numeració*: amb numerador negre al revers. *Índex*: RR.
- Núm. 14 - 50 cèntims. *Tiratge*: 2.000. *Mides*: ? *Color*: impresos en ? *Sèrie*: E. *Numerador*: amb numerador negre al dors. *Índex*: RR.
- Núm. 15 - 25 cèntims. *Tiratge*: 4.000. *Mides*: 58 × 87 mm. *Color*: impresos en vermell. *Sèrie*: D. *Numeració*: amb numerador negre a l'anvers. *Índex*: RR.
- Núm. 16 - 15 cèntims. *Tiratge*: 4.000. *Mides*: ? *Color*: impresos en ? *Sèrie*: C. *Numeració*: amb numerador negre al revers. *Índex*: RR.
- Núm. 17 - 10 cèntims. *Tiratge*: 5.000. *Mides*: 47 × 100 mm. *Color*: impresos en negre. *Sèrie*: B. *Numeració*: manuscrita amb tinta negra al revers. *Índex*: RR.
- Núm. 18 - 5 cèntims. *Tiratge*: 5.000. *Mides*: 42 × 60 mm. *Color*: impresos en negre. *Sèrie*: A. *Numeració*: manuscrita amb tinta negra a l'anvers. *Índex*: RR.

? DIVISIÓ - 72 BRIGADA MIXTA

Tenim notícia que aquesta Brigada féu una emissió de paper moneda de curs interior, amb els valors d'1 pesseta i de 50 cèntims, però no hem pogut trobar ni veure cap exemplar i per tant, ara per ara, no en podem donar cap informació ni confirmar la notícia.

? DIVISIÓ - 213 BRIGADA MIXTA

El servei de perruqueria d'aquesta unitat edità uns vals de 25 cèntims. Aquests vals, en forma de segells dentats, estan impresos per una sola cara sobre un paper blau tant fosc que el text en negre és gairebé il·legible. No estan numerats ni porten cap signatura ni cap segell de legalització.

- Núm. 19 - 25 cèntims. *Tiratge*: desconegut. *Mides*: 23 × 52 mm. *Índex*: RRR.

? DIVISIÓ - 78 BRIGADA MIXTA - 312 BATALLÓ

La Companyia de metralladores d'aquesta Brigada, estacionada a Jerez del Marquesado (Granada), va emetre l'1 de setembre del 1937 uns vals dels quals coneixem el valor de 50 cèntims però és possible que s'haguessin creat altres valors.

Impresos per una sola cara i a una sola tinta sobre cartolina de color, estan emmarcats per una simple ratlla recta i avalats per la signatura autògrafa del Delegat polític.

- Núm. 19A - 50 cèntims. *Tiratge*: desconegut. *Material*: cartolina rosa. *Color*: impresos en negre. *Índex*: RRR.

Núm. 11

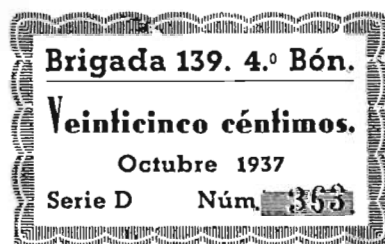
Núm. 12

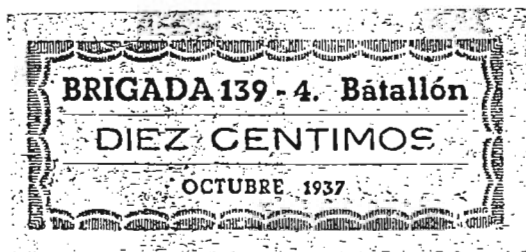
Núm. 13

Núm. 15

Núm. 17

Núm. 18

Núm. 19A

Núm. 20

4ª DIVISIÓ ORGÀNICA - 4ª COMPANYIA - TRANSMISSIONS

Aquesta Companyia féu una emissió de vals dels quals sols coneixem el valor de 25 cèntims, però es gairebé segur que s'editaren altres valors. De fabricació casolana, aquests vals estan fets estampant els segell de la unitat sobre cartró i el valor escrit a mà amb tinta negra damunt del segell i retallats seguint la forma rodona del segell que diu «4ª División Orgánica - 4ª Compañía - Ejército del Este - Transmisiones». El seu diàmetre és de 45 mm.

Núm. 20 - 25 cèntims. *Tiratge*: desconegut. *Material*: cartó gris clar. *Color*: estampillat en violeta. *Índex*: RRR.

REGIMENT D'INFANTERIA «ALCÀNTARA»

La cantina i estanc d'aquesta unitat estacionada a Barcelona, féu una emissió de vals del valor de 10 cèntims. De fabricació casolana car són fets amb impremta manual sobre cartró, en coneixem dos models de diferents mides i color del cartó. No estan avalats per cap signatura però si legalitzats amb un segell tampó violeta rodó que diu «Regto. Inf. ALCANTARA - Cantina y Estanco - A. Luque - Barcelona» al dors.

Núm. 21 - 0,10 pessetes. *Tiratge*: desconegut. *Material*: cartó gruixut blanc a l'anvers i blau clar al revers. *Mides*: 50 × 63 mm. *Color*: text estampillat en violeta. Segell a l'anvers. *Índex*: RRR.

Núm. 22 - 0,10 pessetes. *Tiratge*: desconegut. *Material*: cartó gris pàl·lid a l'anvers i blanc al revers. *Mides*: 39 × 52 mm. *Color*: text estampillat en violeta. Segell al dors. *Índex*: RRR.

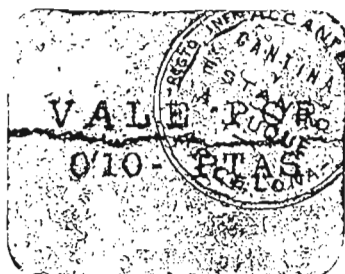
BATALLÓ DISCIPLINARI DE L'EXÈRCIT DE L'EST

Amb aquest batalló de càstig, estacionat a Torres del Bisbe (Baixa Ribagorça) emeté el 8 d'octubre del 1937 uns vals moneda de 25 cèntims. De fabricació casolana, sols porten escrit a mà el valor facial sobre rectangles de paper quadrículat provinent de quaderns escolars, amb el nom de la localitat i la data d'emissió estampillats en violeta.

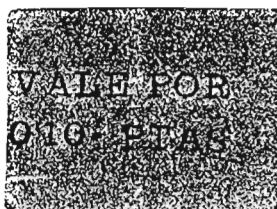
Estan legalitzats amb un segell tampó violeta rectangular «Batallón Disciplinario del Ejército del Este - Jefe Militar» al revers i no estan avalats per cap signatura. Es possible que s'emetessin altres valors però no en tenim esment.

Núm. 23 - 25 cèntims. *Tiratge*: desconegut. *Color*: escrit amb tinta negra. *Índex*: RRR.

Núm. 21

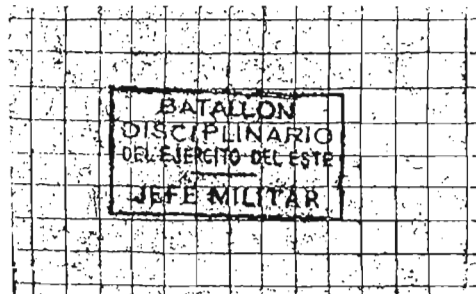
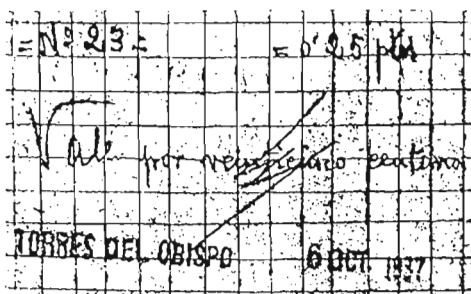
Núm. 22

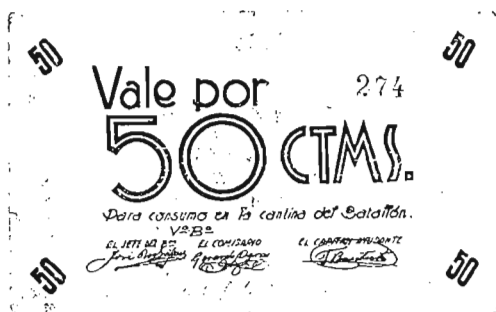
Anvers

Núm. 23

Revers

Núms. 24 al 26

Núm. 27

VALE por
50 CENTIMOS

Núm. 28

3r. BATALLÓ ESPECIAL T.A. (Treballs Auxiliars) - DEFENSA DE COSTES

Aquesta unitat creà l'any 1937 una emissió de paper moneda per a ús exclusiu a la cantina del Batalló, amb els valors d'1 pesseta, de 50 cèntims i de 25 cèntims per un import total de 3.500 pessetes.

Impresos a dues tintes sobre paper blanc força gruixut, aquests bitllets estan presidits al centre de l'anvers per l'emblema de la unitat format per una roda dentada, una torxa i unes ales. Estan emmarcats per una sanefa idèntica en els tres valors.

Als 4 angles del revers figuren les inicials S.T.C. (Servei de Tren de l'Exèrcit) i al centre es veu una gran estrella de 5 puntes. Amiden 58 × 93 mm. i numerats amb numerador negre a l'anvers.

Estan avalats per les signatures impreses del Cap del Batalló Josep Rodríguez, la del Comissari Gerard Agràs i la del Capità ajudant F. Bautista i legalitzats amb un segell tampó violeta rodó «Servicio de Tren del Ejército - 3er. Batallón Especial - Defensa de Costas - Jefatura».

Núm. 24 - 1 pesseta. Tiratge: 2.000. Colors: vermell i blau a l'anvers. Blau al revers. *Índex: RR.*

Núm. 25 - 50 cèntims. Tiratge: 2.000. Colors: blau i verd clar a l'anvers. Verd clar al revers. *Índex: RR.*

Núm. 26 - 25 cèntims. Tiratge: 2.000. Colors: marró i salmó a l'anvers. Salmó al revers. *Índex: RR.*

Potser perquè es devien esgotar els bitllets de 50 cèntims, aquest mateix Batalló féu una altra emissió de bitllets d'aquest valor de 50 cèntims, però completament diferents dels primers.

Impresos per una sola cara i a una sola tinta sobre paper de barba blanc de mides 53 × 85 mm. amb la sola inscripció del seu valor facial, aquests nous bitllets estan legalitzats amb el mateix segell dels anteriors, al dors. Aquest segell és el sol mitjà d'identificació d'aquests bitllets que estan avalats per una signatura manuscrita amb tinta negra al dors i no estan numerats.

Núm. 27 - 50 cèntims. Tiratge: desconegut. Color: impresos en negre. Mides: 53 × 85 mm. *Índex: RRR.*

9è. BATALLÓ DE DEFENSA DE COSTES

Ens han informat que aquest Batalló que pertanyia a l'Agrupació Nord (Catalunya) i que estava estacionat a Mataró, va fer una emissió de paper moneda.

No havent pogut trobar ni veure'n cap exemplar, no en podem donar cap descripció ni tan sols confirmar la seva existència.

7è. BATALLÓ DE TRANSPORTS

El servei de barberia de la 1ª Companyia d'aquest Batalló va emetre uns bitllets de 40 cèntims (que suposem era el cost d'un servei), per un import que desconeixem, com tampoc no sabem si s'emeteren altres valors.

Impresos a una tinta per una sola cara sobre paper de color taronja, en aquests bitllets no figura cap emblema ni dibuix ni emmarcament.

Amiden 43 × 66 mm. estan numerats a mà, amb tinta, a l'anvers i no estan avalats per cap signatura, però si legalitzats, a l'anvers, per un segell rodó en tampó violeta «Servicio Transporte - 7º Batallón de Transportes - 1ª Compañía de Campaña - Comisariado». Estan dentats pel costat esquerra car són confeccionats en forma de talonari.

Núm. 28 - 0,40 pessetes. *Tiratge*: desconegut. *Color*: impresos en negre. *Índex*: RRR.

COS DE TREN

La cantina del Cos de Tren emeté uns bitllets dels quals sols coneixem el valor de 50 cèntims (escrit erròniament en decimals de cèntim).

Impresos per una sola cara sobre cartolina blanca de format 53 × 85 mm. aquests bitllets, emmarcats per una fina orla, estan presidits per l'emblema dels Cossos de Treballs Auxiliars (una roda dentada, una torxa i unes ales). No hem pogut identificar a quina unitat superior pertanyia aquest Cos de Tren car aquests bitllets no estan legalitzats per cap segell. No estan numerats però si avalats per una signatura manuscrita amb tinta vermella al dors.

Núm. 29 - 0,50 cèntims (!). *Tiratge*: desconegut. *Color*: impresos en vermell. *Índex*: RRR.

COS DE TREN DE LA DIVISIÓ «LUIS JUBERT»

La cantina d'aquest Cos de Tren de guarnició al front d'Aragó, féu una edició de bitllets de curs interior del Cos, del valor de 50 cèntims per un import de 2.500 pessetes. Ignorem si s'editaren altres valors.

Impresos per una sola cara i a una tinta sobre cartolina blanca de format quadrat (55 × 55 mm.) en aquests bitllets no figura cap emblema ni dibuix ni emmarcament. Estan numerats i legalitzats, al dors, amb un segell tampó vermell rodó que diu «Comisario Delegado de Guerra - Frente de Aragón - División «Luis Jubert» - Cuerpo de Tren».

Núm. 30 - 50 cèntims. *Tiratge*: 5.000. *Color*: impresos en negre. *Índex*: RRR.

BATALLÓ D'OBRES I FORTIFICACIONS NÚM. 17

El mes d'octubre del 1937 aquest Batalló, estacionat a Albacete (Múrcia), edità una emissió de paper moneda amb els valors d'1 pesseta, de 50 cèntims i de 25 cèntims per un import total de 3.500 pessetes.

Impresos a dues tintes sobre paper de barba blanc per la impremta A.G. Hijo Sánchez d'Almansa (Albacete), aquests bitllets que amiden 60 × 88 mm. estan presidits per l'emblema del Cos d'Enginyers (la torre d'un castell) i emmarcats per una simple orla.

Estan avalats per les signatures impreses del Pagador Habilitat Vicenç Carbonell, la del Major en Cap i la de Comissari Delegat Ferran M. però no estan legalitzats per cap segell. Tots estan numerats amb numerador negre al revers.

Núm. 31 - *1 pesseta. Tiratge: 2.000. Colors: impresos en negre sobre fons violeta pàl·lid. Índex: R.*

Núm. 32 - *50 cèntims. Tiratge: 2.000. Colors: impresos en blau fort sobre fons gris pàl·lid. Índex: RR.*

Núm. 33 - *25 cèntims. Tiratge: 2.000. Colors: imprès en marró-torrat sobre fons sèpia pàl·lid. Índex: RR.*

LLAR DEL COMBATENT - 127 BRIGADA MIXTA - 28 DIVISIÓ

La Llar del Combatent d'aquesta Brigada, malgrat que ignorem on estava estacionada pensem que era a Catalunya, féu una emissió de vals-moneda amb els valors de 50 cèntims i de 15 cèntims, però és molt possible que existeixin altres valors que, ara per ara, no coneixem. Del valor de 50 cèntims es feren dues emissions de les mateixes característiques però en cartó de color diferent.

Impresos per una sola cara i a una sola tinta, en negre, en aquests bitllets de mides de 35 × 65 mm. no figura cap emblema ni dibuix, solament estan emmarcats per una fina orla idèntica en els dos valors.

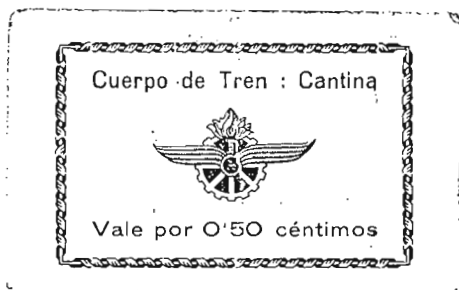
No estan avalats per cap signatura però si legalitzats amb un segell tampó violeta rodó «Hogar del Combatiente - Brigada Mixta 127» i no estan numerats. Aquesta Brigada pertanyia junt amb la 125 i la 126 a la 28 Divisió.

Núm. 34 - *50 cèntims. Tiratge: desconegut. Material: cartó prim blanc. Índex: RR.*

Núm. 35 - *50 cèntims. Tiratge: desconegut. Material: cartó prim carbassa. Índex: RR.*

Núm. 36 - *15 cèntims. Tiratge: desconegut. Material: cartó prim crema. Índex: RR.*

Núm. 29

Núm. 30

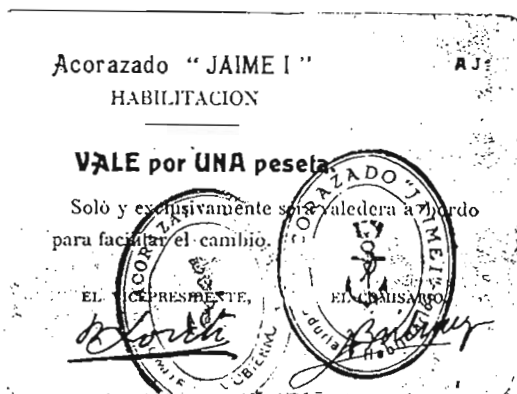
Núms. 31 al 33

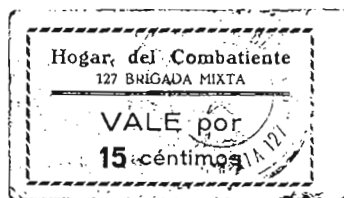
Núm. 34 i 35

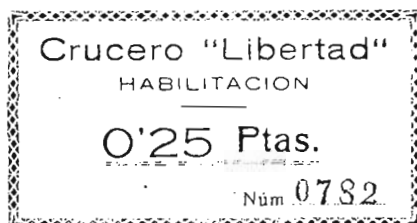
Núm. 39

Núm. 36

Núm. 40

COMANDÀNCIA DE CARABINERS DE RIPOLL

Aquesta Comandància creà una emissió de paper moneda amb els valors de 10 cèntims i de 5 cèntims per un import total que ignorem.

Impresos a una sola tinta, en vermell, per una sola cara sobre cartó de color diferent a cada valor, de mides 30 × 56 mm. amb els angles arrodonits i numerats amb numerador negre, aquests bitllets no estan avalats per cap signatura però sí legalitzats amb un segell ovalat en tampó violeta «Comandància de Carabineros de Ripoll - Parque de Intendencia» al dors.

Núm. 37 - 10 cèntims. *Tiratge*: desconegut. *Material*: cartó groc. *Índex*: RRR.

Núm. 38 - 5 cèntims. *Tiratge*: desconegut. *Material*: cartó verd. *Índex*: RRR.

UNITATS MILITARS DE LA MARINA

CUIRASSAT JAUME I

Per a ús exclusiu a bord del vaixell, aquesta unitat naval que era la més important de la flota republicana amb 16,400 tones de desplaçament i que fou botat el 1914, va emetre uns vals del valor d'1 pesseta per un import que ignorem.

Impresos per una sola cara i a una sola tinta sobre paper blanc aprofitat d'uns impresos destinats a altres fins (distingint-se al dors fragments del text imprès) en aquests bitllets, que no estan numerats i amiden 72 × 98 mm., no hi figura cap dibuix ni emblema ni emmarcament.

Estan avalats per les signatures autògrafes del Vice-President (càrrec sorprenent en un vaixell de guerra) i la del Comissari i legalitzats amb dos segells ovalats en tampó violeta «Acorazado Jaime I - Comité de Gobierno» i «Acorazado Jaime I - Expendiduría - Habilidad» a l'anvers.

Núm. 39 - 1 pesseta. *Tiratge*: desconegut. *Color*: impresos en negre. *Índex*: RRR.

CREUER «LLIBERTAT»

Aquesta unitat naval, vaixell insígnia de la flota republicana, que fou botat el 1925 i feia 9.385 tones de desplaçament, emeté uns vals-moneda dels quals coneixem el valor de 25 cèntims, però segurament s'emeteren altres valors.

Impresos per una sola cara sobre paper blanc de mides 50 × 91 mm. en aquests bitllets, emmarcats per una orla, no figura cap emblema ni dibuix. No estan avalats per cap signatura ni n'hem vist cap amb algun segell de legalització. Estan numerats amb numerador negre a l'anvers.

Núm. 40 - 0,25 pessetes. *Tiratge*: desconegut. *Color*: impresos en negre. *Índex*: RRR.

FORCES MILITARS DE L'AIRE

SUB-SECRETARIA D'AVIACIÓ - 3ª REGIÓ AÈRIA - BARCELONA

El primer de novembre de 1937, la Prefectura d'Obres de la 3ª regió aèria (Catalunya) féu una emissió de paper moneda amb els valors de 25 cèntims, 15 cèntims i 10 cèntims, marcats amb la sèrie A. per un import total de 1.300 ptes.

Impresos a 4 tintes sobre paper blanc de mides 50 × 86 mm., aquests bitllets estan presidits a l'anvers per l'emblema de l'aviació representat per unes ales, una hèlice i l'estel de 5 puntes. Al revers destaca el valor nominal dins d'un quadrat. No estan avalats per cap signatura ni legalitzats per cap segell, però sí que estan numerats amb numerador negre al revers.

Núm. 41 - 25 cèntims. *Tiratge*: 2.000. *Colors*: impresos en negre i vermell sobre fons de seguretat rosa a l'anvers. Impresos en verd sobre fons rosa al revers. *Índex*: R.

Núm. 42 - 15 cèntims. *Tiratge*: 2.000. *Colors*: impresos en negre i vermell sobre fons de seguretat groc pàl·lid a l'anvers. Impresos en marró sobre fons groc clar al revers. *Índex*: R.

Núm. 43 - 10 cèntims. *Tiratge*: 5.000. *Colors*: impresos en negre i vermell sobre fons de seguretat blau pàl·lid a l'anvers. Impresos en blau-marí sobre fons blau pàl·lid al revers. *Índex*: R.

CAMP D'AVIACIÓ DE REUS

El comandament del camp d'aviació de Reus que fou militaritzat, emeté unes xapes-moneda en cel·luloide opac blanc del valor d'1 pesseta per a ús interior del camp. En una cara hi ha l'emblema de l'aviació i les inicials C. A. (Camp d'Aviació) i el mot «cambio» i a l'altra cara el valor nominal. El diàmetre d'aquestes peces és de 25 mm. Ignorem l'import de l'emissió.

Cal destacar que és la primera vegada en tot el món que es feien monedes de plàstic, ja que les matèries plàstiques estaven encara en els seus inicis.

Núm. 44 - 1 pesseta. *Tiratge*: desconegut. *Color*: impreses en vermell a l'anvers i en blau al revers. *Índex*: RR.

COSSOS DE SEGURETAT

COS DE SEGURETAT I ASSALT

L'Habilitació d'aquest cos féu una emissió de paper moneda amb els valors d'1 pesseta i de 50 cèntims, per un import total que ens és desconegut.

Aquests bitllets, impresos a dues tintes sobre paper blanc, estan presidits a l'anvers per l'emblema del cos (les inicials C. S. enllaçades sota una corona mural

i sobre una cinta republicana espanyola) i emmarcats per una orla. Al revers, dins de tres cercles d'orles, el valor està flanquejat per l'escut d'Espanya amb corona mural i per l'emblema del cos.

No estan numerats ni avalats per cap signatura ni legalitzats per cap segell. Les seves mides són 63 × 108 mm.

Núm. 45 - *1 pesseta*. *Tiratge*: desconegut. *Colors*: impresos en blau fort sobre fons verd pàl·lid. *Índex*: RR.

Núm. 46 - *50 cèntims*. *Tiratge*: desconegut. *Colors*: impresos en vermell sobre fons groc. *Índex*: RR.

COS DE SEGURETAT INTERIOR DE CATALUNYA

La 31 Companyia Urbana d'aquest Cos edità una emissió de vals moneda amb els valors de 25 cèntims i de 10 cèntims per un import total que desconeixem. Es possible que s'haguessin emès altres valors.

Impresos a una tinta sobre cartolina blanca de mides 47 × 55 mm. en aquests bitllets, dentats per un costat car són impresos en blocs de dos, no figura cap emblema ni dibuix ni emmarcament.

No estan avalats per cap signatura ni legalitzats per cap segell i ni tan sols numerats.

Núm. 47 - *25 cèntims*. *Tiratge*: desconegut. *Color*: impresos en marró. *Índex*: RRR.

Núm. 48 - *10 cèntims*. *Tiratge*: desconegut. *Color*: impresos en marró. *Índex*: RRR.

COS DE SEGURETAT DE BARCELONA

La 6ª Companyia d'aquest cos posà en circulació uns vals de fabricació casolana, escrits a mà sobre retalls de paper blanc de mides 40 × 46 mm. amb la sola inscripció del valor facial i el número d'ordre i legalitzats amb un segell tampó violeta ovalat «Cuerpo de Seguridad de Barcelona - 6ª Compañía».

Sols coneixem el valor de 10 cèntims que per cert està mal escrit car ho és en decimals de cèntim enlloc de decimals de pesseta, però és gairebé segur que se'n devien fer amb altres valors.

Núm. 49 - *0,10 cèntims (!)*. *Tiratge*: desconegut. *Color*: escrits amb tinta negra. *Índex*: RRR.

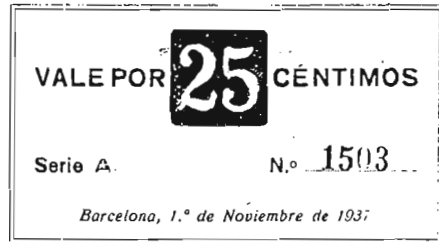
COMISSARIA GENERAL D'ORDRE PÚBLIC - BARCELONA

La secció 11^a de la Comissaria d'Ordre Públic que corresponia al barri de Sant Gervasi de Barcelona, va emetre uns vals-moneda dels quals sols coneixem el valor de 10 cèntims però és de suposar que s'emeteren altres valors.

Anvers

Núms. 41 al 43

Revers

Núm. 44

Anvers

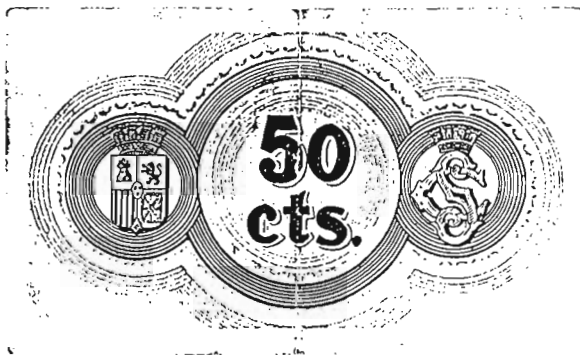
Revers

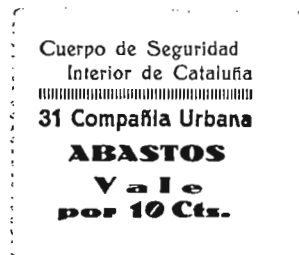
Núms. 45 i 46

Revers

Anvers

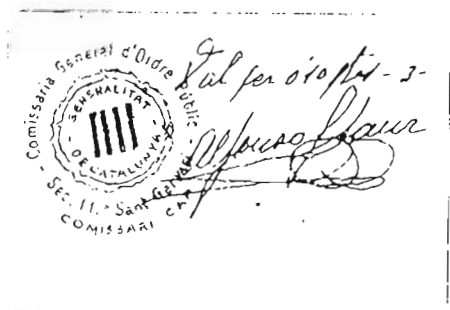
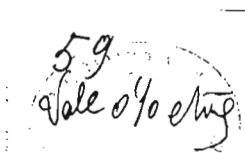

Núms. 47 i 48

Núm. 49

Núm. 50

De fabricació casolana, aquests vals estan fets estampant el segell de la Comissaria a les dues cares d'uns rectangles de cartolina blanca i el valor facial escrit a mà amb tinta negra a una cara. El segell rodó en tampó violeta diu «Comissaria General d'Ordre Públic - Secció 11^a - Sant Gervasi - Comissari Cap» i al camp central les 4 barres catalanes voltades per la llegenda «Generalitat de Catalunya». El segell de l'altra cara és el mateix, però en lloc de dir «Comissari Cap» diu «Secretaria».

A més aquests vals estan avalats per una signatura manuscrita a cada cara, suposem del Comissari.

Núm. 50 - 0,10 pessetes. Tiratge: desconegut. Mides: 57 × 83 mm. Índex: RRR.

HOSPITALS MILITARS

HOSPITAL PASIONÀRIA NÚM. 1

Les Brigades Internacionals que combatien al costat de la República, tenien instal·lats diversos hospitals en el territori republicà.

L'Hospital Pasionària núm. 1, instal·lat a Múrcia, feu una emissió de paper moneda per a ús interior de l'hospital, de la qual sols coneixem el valor de 10 cèntims per un import que calculem en 1.000 pessetes. És molt possible que s'haguessin emès altres valors però no en tenim esment.

Impresos a una tinta sobre paper de barba blanc de mides 47 × 88 mm. en aquests bitllets, emmarcats per una orla, no hi figura cap emblema ni dibuix. Estan numerats amb numerador negre a l'anvers, no estan avalats per cap signatura però si legalitzats per un segell tampó vermell rodó «Brigada Internacional» amb un estel de 5 puntes, amb la falç i el martell a l'interior, al camp central.

Núm. 51 - 10 cèntims. Tiratge: 10.000. Color: impresos en vermell. Índex: RRR.

HOSPITAL ANGLÈS - SANITAT MILITAR

La cantina d'aquest hospital situat a Hueta (Cuenca) edità uns bitllets d'1 pesseta per un import que no coneixem.

De fabricació casolana, estan escrits a màquina en violeta per una sola cara, sobre rectangles de paper blanc, estan avalats per una signatura manuscrita i legalitzats amb un segell ovalat en tampó violeta «Hospital Inglés - Sanidad Militar - Hueta (Cuenca)» al dors.

Núm. 52 - 1 pesseta. Tiratge: desconegut. Mides: ? Índex: RRR.

FÀBRIQUES DE MATERIAL DE GUERRA

La gairebé totalitat de fàbriques i indústries metal·lúrgiques i altres, a més d'un gran nombre de tallers, foren militaritzats i convertits en indústries de guerra. Algunes perderen llur nom propi i foren classificades amb les inicials F. G. (Fàbriques de Guerra) i un número. Les destinades exclusivament al material per aviació foren classificades amb les inicials S. A. F. (Sub-secretaria d'Armament - Fàbrica) i un número.

Per tant, lògicament, els signes monetaris que emeteren s'han de classificar entre els bitllets militars.

EXCLUSIVAMENT PER A MATERIAL I REPARACIÓ D'AVIONS

Coneixem bitllets de les fàbriques números 4, 8 i 9. Ignorem quines eren les fàbriques corresponents als altres números (a part la núm. 3) i si emeteren paper moneda propi.

FÀBRICA S.A.F. - 3 (ABANS «CONSTRUCCIONS AEREONÀUTIQUES»)

Ignorem exactament on estava instal·lada aquesta fàbrica (encara que sembla que era a Reus) i no sabem si féu alguna emissió monetària.

FÀBRICA S.A.F. - 4

Aquesta fàbrica instal·lada a Elx, al País Valencià, féu una emissió de paper moneda amb els valors d'1 pesseta i de 50 cèntims per un import total que s'ignora.

Impresos per una sola cara i a una sola tinta, en negre, en aquests bitllets no figura cap dibuix ni emblema ni emmarcament. Estan avalats per una signatura manuscrita amb tinta negra al dors i legalitzats, també al dors, per un segell també violeta ovalat «Aviación Militar - Fábrica S.A.F. - 4 - Dirección» amb l'emblema de l'aviació al camp central. De mides 49 × 78 mm. aquests bitllets no estan numerats,

Núm. 53 - 1 pesseta. *Tiratge*: desconegut. *Material*: paper blanc. *Índex*: RR.

Núm. 54 - 0,50 pessetes. *Tiratge*: desconegut. *Material*: paper blau clar. *Índex*: RR.

FÀBRICA S.A.F. - 8 (ABANS «ELIZALDE»)

L'antiga fàbrica de cotxes Elizalde, situada a l'illa formada pels carrers de Bailèn, passeig de Sant Joan, Rosselló i Còrsega de Barcelona, es convertí en indústria de guerra per a la fabricació i reparació de motors d'avió.

El setembre de 1937 feu una emissió de vals moneda amb els valors de 25 cèntims, 10 cèntims i 5 cèntims, de mides 54×80 mm. per un import total de 1.100 pessetes. Estan numerats amb numerador negre a l'anvers.

Impresos per una sola cara i a una tinta, en negre, sobre cartó prim groc fosc, aquests bitllets eren datats al dors a mesura que s'anaven posant en circulació. No hi figura cap emblema ni dibuix ni emmarcament. No estan avalats per cap signatura però sí legalitzats amb un segell ovalat en tampó negre «Fuerzas del Aire - S.A.F. - 8 - Barcelona» a l'anvers i amb un segell ovalat en tampó vermell «Elizalde I.C. - la data - Barcelona» al revers.

Cal notar l'error comès en la inscripció dels valors, escrits en decimals de cèntim enlloc de decimals de pesseta.

Havent-se esgotat el valor de 10 cèntims i havent-se adonat de l'error comès en l'escriptura del valor, el mes de gener del 1938 es féu una nova emissió d'aquest valor de 10 cèntims per un import de 500 pessetes amb les mateixes característiques de l'anterior, però ara en cartó blanc i amb el valor correctament escrit.

Núm. 55 - 0,25 cèntims (!). *Tiratge*: 2.000. *Data*: 21 de setembre 1937. *Índex*: RR.

Núm. 56 - 0,10 cèntims (!). *Tiratge*: 4.000. *Data*: 24 de setembre 1937 (en tenim un altre amb data: 1 d'octubre 1937). *Índex*: RR.

Núm. 57. - 0,05 cèntims (!). *Tiratge*: 4.000. *Data*: 7 octubre 1937. *Índex*: RR.

Núm. 58 - 0,10 pessetes. *Tiratge*: 5.000. *Data*: 6 de gener 1938. *Índex*: RR.

LA HISPANO SUIZA - BARCELONA

La fàbrica d'Automòbils «La Hispano Suissa», creada el 1899, amb factoria al barri i carrer de la Sagrera, 279 de Barcelona i magatzem de vendes al passeig de Gràcia, 20 es reconvertí a causa del conflicte bèl·lic, en indústria de guerra per a les forces aèries.

A principis de l'any 1937 féu una emissió de monedes metàl·liques pel curs interior de la fàbrica amb els valors d'1 pesseta, 50 cèntims, 25 cèntims, 10 cèntims i 5 cèntims per un import total que ens és desconegut.

Encunyades en relleu per una sola cara (menys les d'1 pesseta que ho són per les dues) amb la llegenda circular «La Hispano Suiza - I.C. - Barcelona» porten al camp central, un ànec estilitzat volant.

Núm. 59 - 1 pesseta. *Tiratge*: desconegut. *Mides*: $\varnothing$ 30 mm. *Metall*: llautó. *Índex*: RR.

Núm. 60 - 50 cèntims. *Tiratge*: desconegut. *Mides*: $\varnothing$ 23 mm. *Metall*: llautó. *Índex*: RR.

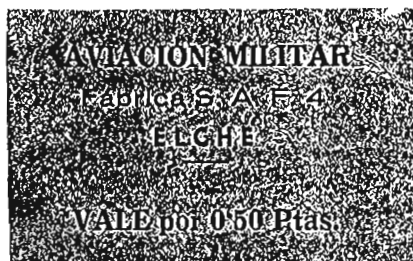
Núm. 61 - 25 cèntims. *Tiratge*: desconegut. *Mides*: $\varnothing$ 25 mm. *Metall*: alumini. *Índex*: R.

Núm. 62 - 10 cèntims. *Tiratge*: desconegut. *Mides*: $\varnothing$ 21 mm. *Metall*: alumini. *Índex*: R.

Núm. 51

Núms. 53 i 54

Núms. 55 al 57

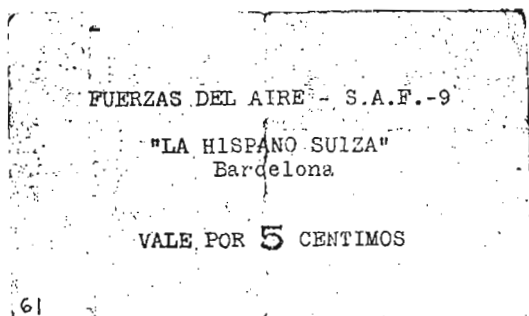
Núm. 58

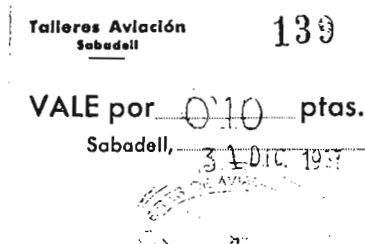
Núms. 59 al 63

Núms. 64 al 67

Núm. 68

Núm. 63 - 5 cèntims. *Tiratge*: desconegut. Mides: ø 18 mm. *Metall*: alumini. *Índex*: R.

A mitjan 1937 aquesta fàbrica passà sota el control de la «Subsecretaria de Armamento del Ministerio de Defensa Nacional» al servei de les forces de l'aire i fou classificada en:

FÀBRICA S.A.F. - 9 «LA HISPANO SUIZA»

Amb aquesta nova denominació féu una emissió de paper moneda de curs interior amb els valors de 35, 25, 10 i 5 cèntims per un import total que ignorem. És possible que s'emetessin altres valors però no en tenim esment.

Impresos en negre per una sola cara sobre paper de color diferent per a cada valor, són escrits a màquina sense cap emblema ni dibuix ni emmarcament. Aquests bitllets que amiden 59 × 99 mm. no estan numerats ni avalats per cap signatura però si legalitzats per un segell en sec amb les inicials H. S. (Hispano Suïssa) enllaçades.

Núm. 64 - 35 cèntims. *Tiratge*: desconegut. *Material*: paper carbassa. *Índex*: RR.

Núm. 65 - 25 cèntims. *Tiratge*: desconegut. *Material*: paper verd-gris clar. *Índex*: RR.

Núm. 66 - 10 cèntims. *Tiratge*: desconegut. *Material*: paper rosa-lilós fort. *Índex*: RR.

Núm. 67 - 5 cèntims. *Tiratge*: desconegut. *Material*: paper groc-oliva clar. *Índex*: RR.

Aquesta fàbrica d'automòbils de Barcelona desaparegué el 1946 absorvida per l'I.N.I. (Instituto Nacional de Industria).

TALLERS D'AVIACIÓ - SABADELL

Aquests tallers es reconvertiren al servei de l'aviació militar i emeteren l'any 1937 uns vals -moneda amb el valor i la data en blanc, els quals s'anaven complimentant a mesura de les necessitats amb el valor i la data. Coneixem el valor de 10 cèntims però en deuen existir amb altres valors i dates.

Impresos per una sola cara, en negre, sobre paper groc clar, en aquests vals no figura cap dibuix ni emblema ni emmarcament. Estan dentats per 2, 3 o els 4 costats car foren impresos en blocs de 9. De mides 53 × 70 mm. són numerats amb numerador negre a l'anvers. No els avala cap signatura però estan legalitzats a l'anvers per un segell en tampó violeta que diu «Talleres de Aviación Naval - Habilitación» amb l'emblema de l'aviació al camp central.

Núm. 68 0,10 pessetes. *Tiratge*: desconegut. *Data*: 31 desembre 1937. *Índex*: RR.

(continuarà)